

WSTĘP

Emancypacja związana jest z dążeniem kobiet do udziału w życiu publicznym, także z szerokimi procesami społecznymi, w tym postępującymi od XIX w. zmianami w życiu społecznym, gospodarczym czy politycznym, dokonującymi się także na obszarze ziem polskich pod zaborami. Rozwijające się w XIX w. polskie ruchy kobiece związane były przede wszystkim z działalnością patriotyczną i dotyczyły głównie kobiet ze środowisk ziemiańskich i inteligenckich. Niejako oddzielnie i obok, w związku ze skutkami rewolucji przemysłowej na ziemiach polskich, od końca XIX w. w miastach kształtował się ruch robotniczy (socjalistyczny), w który angażowały się również kobiety.

W znaczącym stopniu kształtowanie polskich ruchów kobiecych związane było z dążeniami do odzyskania niepodległości, a tworzenie się nowoczesnego narodu połączone było nierozzerwalnie z emancypacją kobiet.

Drogi do równouprawnienia kobiet, którego symbolicznym uwieńczeniem było nadanie kobietom praw wyborczych w 1918 r. i w następstwie tego prawa także możliwości ich uczestnictwa w życiu politycznym II RP były różnorodne, prowadziły m.in. poprzez edukację, także uniwersytecką, działalność w organizacjach społecznych, kulturalnych, oświatowych, o charakterze patriotyczno-niepodległościowym i charytatywnym, wreszcie poprzez pracę zawodową.

Dominująca wśród Polek przed 1914 r. aktywność o charakterze patriotyczno-niepodległościowym, edukacyjnym czy charytatywnym zastąpiona została ich formalnym uczestnictwem w budowaniu Niepodległej po 1918 r., w tym możliwościami pełnego ich uczestnictwa w życiu publicznym, także politycznym II Rzeczypospolitej.

Po zakończeniu II wojny światowej sytuacja Polek znacznie różniła się od położenia kobiet w wolnym świecie. W Polsce Ludowej emancypacja kobiet postępowała zgodnie z sowieckimi wzorcami. W ramach tzw. „szóstej fali” emancypacji zadekretowano pełne równouprawnienie płci i wezwano kobiety do włączenia się do produkcji przemysłowej i skolektywizowanego rolnictwa. Swoje apogeum „szósta fala” osiągnęła, gdy Sejm w 1956 r. zalegalizował aborcję, czemu towarzyszyło nasilenie „proaborcyjnej” propagandy i polemiki ze środowiskami katolickimi. Władza ludowa tolerowała tylko „ograniczony” oficjalny feminizm (feminizm

marksistowski) propagujący uwolnienie kobiet od ciężaru obowiązków rodzinnych i domowych, aby tym aktywniej mogły włączyć się w pracę zawodową.

Ogólny, a w wielu aspektach także szczegółowy obraz powstawania, rozwoju, działalności i dekompozycji poszczególnych struktur polskiego ruchu kobiecego jest już naukowo względnie rozpoznany. W porównaniu z historiografią zachodnią jesteśmy jednak dopiero na początku drogi poznawania historii Polek i ruchów emancypacyjnych, które tworzyły się pod zaborami, w latach Wielkiej Wojny, w dwudziestoleciu międzywojennym, w realiach okupacyjnych podczas drugiej wojny światowej (zwłaszcza pod okupacją sowiecką w latach 1939-1941), w czterdziestopięcioleciu Polski Ludowej i wreszcie w postkomunistycznej rzeczywistości ostatniej dekady XX w.

Wiele ważnych tematów związanych także z działalnością polskich ruchów kobiecych czeka, by je podjąć i rzetelnie opracować. Grono badaczek i badaczy z całego kraju związanych z Instytutem Studiów Kobięcych podjęło ten trud już wiele lat temu i go kontynuuje. Efektem ich zaangażowania są nie tylko powstające monografie i liczne artykuły publikowane na łamach liczących się periodyków naukowych w kraju oraz za granicą, ale też cykliczne konferencje naukowe. Uczestniczą w nich stale badaczki i badacze m.in. z Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Epizodycznie pojawiają się zaś reprezentantki i reprezentanci Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Konferencje naukowe wspólnie organizowane przez to środowisko w Białymstoku mają na celu nie tylko bieżącą orientację w kierunkach i stanie badań, ale też pełnią rolę stymulującą (ukierunkowującą), zwłaszcza dla młodszego pokolenia badaczek i badaczy historii kobiet.

Na zawartość kolejnego tomu pokonferencyjnego będącego pokłosiem Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX w. Stan badań i perspektywy (na tle porównawczym)”, którą zorganizował w Białymstoku – Augustowie w dniach 11-14 września 2020 r. Ośrodek Badań Historii Kobięcych Instytutu Studiów Kobięcych przy współpracy Zakładu Historii Kultury, Myśli i Ruchów Społecznych Uniwersytetu w Białymstoku, składa się ponad dwadzieścia artykułów ujętych w siedmiu grupach (rozdziałach) tematycznych:

- Współczesność, perspektywy i zachodnie trendy w badaniach historii kobiet w Polsce.

- Zaangażowanie kobiet w działalność społecznikowską pod zaborami i w odrodzonej Polsce.
- Feminizm w ujęciu personalnym i medialnym w realiach polskich od schyłku XIX do schyłku XX w.
- Kobiety w twórczości artystycznej i kobiety twórcy na przestrzeni wieków.
- Specyfika funkcjonowania masowego ruchu kobiecego w realiach Polski Ludowej.
- Formy aktywizacji indywidualnej i organizacyjnej Polek na przestrzeni wieków.
- Formy aktywizacji indywidualnej i organizacyjnej kobiet w realiach europejskich na przestrzeni wieków.

Wieloaspektowość tematyczna i zróżnicowanie chronologiczne pokazują, w jak różnych kierunkach prowadzone są współczesne polskie badania z zakresu historii kobiet. Równocześnie przekonujemy się też, jak wiele zagadnień wciąż umyka uwadze badaczek i badaczy. Te swoiste białe plamy oczekują na wypełnienie. Inspiracją w tym względzie mogą być nowatorskie metodologicznie, a przy tym rzetelne, wolne od wszelkich ideologicznych naleciałości badania prowadzone na zachodzie po obu stronach Atlantyku.

Przegląd zawartości tomu pokonferencyjnego pokazuje, że takie nowatorskie, a przy tym odideologizowane ujęcie historii kobiet jest możliwe. W całej pełni widać to m.in. w rozdziale piątym, który współtworzą wypowiedzi na temat specyfiki funkcjonowania w realiach Polski Ludowej masowego ruchu kobiecego, jakim była Liga Kobiet.

Analiza zawartości niniejszego tomu pokonferencyjnego pozwala zorientować się nie tylko w dorobku badawczym środowisk naukowych związanych z Instytutem Studiów Kobiety, ale też pokazuje, jakie są perspektywy i jakie pojawiają się wyzwania przed polską historiografią, jeśli chodzi o tematykę kobiecą. Chcąc tym wyzwaniom sprostać, prócz dbałości o metodologię badań, konieczne będzie też odczytanie na nowo już znanych źródeł, jak również sięgnięcie po dotychczas pomijane.

*Małgorzata Dajnowicz
Adam Miodowski*